

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г.С.СКОВОРОДИ

ІВАНЕНКО ІННА ІВАНІВНА

УДК 821.161.2 “18/19” Українка

**ПРОБЛЕМА „ПРИРОДА – ЛЮДИНА” У
ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ
ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Харків – 2006

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
МАСЛОВ Іван Степанович,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
завідувач кафедри української літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ХОРОБ Степан Іванович,
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
завідувач кафедри української літератури.

кандидат філологічних наук
ДЕМСЬКА-БУДЗУЛЯК Леся Мар'янівна,
Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка
НАН України, науковий співробітник
відділу теорії літератури.

Провідна установа – Дніпропетровський національний університет,
кафедра української літератури,
Міністерство освіти і науки України,
м. Дніпропетровськ.

Захист відбудеться „01” листопада 2006 р. о 10.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.053.03 в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди за адресою: 61002, м. Харків, вул. Артема, 29, ауд. 216.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (61168, М. Харків, вул. Блюхера, 2, ауд. 215 В).

Автореферат розіслано „01” жовтня 2006 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т.І.Тищенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Кожна епоха несе в собі переакцентацію естетичних та інтелектуальних цінностей, спонукає до перегляду критеріїв, переоцінки явищ у контексті універсального культурного досвіду. Злам тисячоліть приніс із собою нові погляди, концепції, вчення й повернув те, що довгий час в українському літературознавстві замовчувалося або не бралось до уваги.

Сучасна епоха є етапом переосмислення і переоцінки творчості багатьох письменників національної літератури, зокрема й письменства кінця ХІХ – початку ХХ століття, – не поверхового нігілістичного „переоцінювання”, а конструктивного, по-науковому проникливого і фундаментального дослідження спадщини художнього слова.

Повною мірою це стосується такої знакової постаті, як Леся Українка, творчість якої позначена всією складністю проблем, що постають наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття в літературі, мистецтві, філософській та суспільній думці й наполегливо вирішуються постромантичною свідомістю, набуваючи певної протягності в часі та модифікацій у своєму розв’язанні.

Художні твори українського автора давно вже пережили його і стали надбанням поколінь, народів, які щоразу прочитують їх по-новому, з точки зору свого часу, його потреб і завдань, кожного разу відкриваючи нові пласти закладених там думок, почуттів, проблем.

Нагальною потребою нашого часу є переосмислення й особлива увага до проблеми “природа – людина” як у суспільному житті, так і в літературі.

У літературі проблема гармонійного взаємозв’язку природи й людини має давню традицію. Так, вона відбилась в українському фольклорі, багатьох пам’ятках давньої літератури, в тому числі “Слові о полку Ігоревім”, творах Г. Сковороди, Г. Квітки-Основ’яненка, Т. Шевченка, Марка Вовчка, М. Кропивницького, І. Франка, М. Коцюбинського та багатьох інших.

Значний внесок у розгляд питання взаємозалежності природи й людини та їх гармонійного співіснування здійснила своєю творчістю Леся Українка.

Творчий доробок Лесі Українки в найрізноманітніших аспектах, у тому числі й пов’язаних із феноменом природи, в усі часи був об’єктом пильної уваги літературознавців. Передусім це дослідження Г. Аврахова, В. Агеєвої, А. Бичко, О. Білецького, П. Волинського, А. Гозенпуда, В. Гуменюка, Т. Гундорової, М. Драй-Хмари, І. Журавської, Н. Зборовської, М. Кудрявцева, А. Костенка, Р. Кухаря, Л. Мірошніченко, М. Мороза, А. Панькова у співавторстві з Т. Мейзерською, Я. Поліщука, О. Рисака, Л. Скупейка, О. Ставицького, С. Хороба та інших.

Підкреслимо, що творчий доробок Лесі Українки настільки масштабний і різноплановий, що навіть столітня науково-дослідницька робота не призвела до його вичерпного осмислення. Водночас нові методи ХХ та ХХІ століття, мультіверсальне розуміння світу природи і людини та осмислення минулого й

сучасного призвели до нової актуалізації потреби в інтерпретації творчої спадщини письменниці та зробили можливими нові аспекти дослідження текстів творів Лесі Українки як явища не тільки суто національного, а й світового масштабу. У необхідності виходу на нові концептуальні рівні сучасного прочитання та аналізу багатогранної проблеми „природа – людина” в творчості Лесі Українки й полягає **актуальність** даної наукової роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана на кафедрі української та світової літератури Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди, узгоджена з планами, тематикою та загальним профілем наукових досліджень.

Мета дослідження: розглянути феномен природи в творчості Лесі Українки як структурний елемент художньої концепції людини.

Досягнення даної мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- з'ясувати рівень вивчення досліджуваної проблеми;
- простежити функціонування феномену природи в поетичній творчості Лесі Українки;
- розкрити роль природи в процесі творення художньої моделі людини, а саме: природа як засіб моделювання конфлікту та природа як один із конструентів характеротворення;
- проаналізувати концепт природи у драматургії Лесі Українки в контексті модерністських пошуків західноєвропейської драми *fin de siècle*.

Об'єктом дослідження є проблема „природа – людина” у творчому доробку Лесі Українки.

Предметом дослідження є драматургічна й поетична творчість Лесі Українки в українському та західноєвропейському контекстах.

Методи дослідження: історико-літературний, порівняльно-історичний, типологічний, елементи феміністичної критики, психоаналізу, міфокритики.

Теоретико-методологічну основу дисертації становлять теоретико-літературні та історико-літературні праці В. Агєєвої, А. Бичко, О. Білецького, Ю. Бойка-Блохина, Т. Гундорової, М. Драй-Хмари, М. Євшана, Л. Залеської-Онишкевич, М. Зерова, М. Зубрицької, М. Кудрявцева, Р. Кухаря, Л. Міщенко, А. Ніковського, С. Павличко, Я. Поліщука, Л. Скупейка, І. Франка, С. Хороба, Д. Чижевського та інших.

Наукова новизна роботи полягає в особливому підході до вивчення концепту природи: природа досліджується як самодостатній естетичний феномен, як домінуюча категорія у моделі „людина – світ”. Вперше феномен природи розглядається як універсальний конструент художньої концепції людини, як нова спроба прочитання творчості Лесі Українки в історико-літературному процесі кінця XIX – початку XX століття.

При цьому природа вивчається, спираючись на її потрактування не лише в літературознавчій, а й у філософській думці як всього суцього в багатоманітності проявів і як внутрішньої сутності речей. При дослідженні феномену природи як навколишнього середовища, органічного і неорганічного світу, звертається увага й на природу буття власне людини, її внутрішнього потенціалу, творчих сил і продуктивних здібностей.

Проблема „природа – людина” в творчості Лесі Українки аналізується в українському та загальноєвропейському контексті із залученням малодосліджених у означеному аспекті творів (зокрема, творчості О. Олесея).

Теоретичне значення роботи. Результати дослідження сприяють поглибленню знань про естетико-філософський доробок Лесі Українки й відкривають можливості для формування нових конструктивних підходів до розуміння творчості письменниці та її місця у всеукраїнському й зарубіжному літературному процесі кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Практичне значення одержаних у роботі результатів полягає в можливості розширення дослідницького дискурсу вивчення творчості Лесі Українки. Матеріали дисертаційного дослідження можуть бути використані у шкільних та вузівських курсах вивчення літературного процесу в Україні кінця ХІХ – початку ХХ століття, у спецкурсах і спецсемінарах з історії української літератури, при написанні дипломних і курсових робіт студентами-філологами.

Апробація дослідження. Зміст дисертації та результати дослідження апробовані на засіданнях кафедри української та світової літератури Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди та на Міжнародній науково-практичній конференції „Освіта – доля нації” (Харків, 2002), V Всеукраїнській науково-теоретичній конференції молодих учених (Київ, 2002), XX Краєзнавчій конференції молодих учених (Харків, 2002), VI Міжнародній науково-теоретичній конференції молодих учених (Київ, 2003), VII Міжнародній науково-теоретичній конференції молодих учених (Київ, 2004).

Публікації. За темою дослідження опубліковано сім статей, чотири з них – у провідних наукових фахових виданнях.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків. Загальний обсяг дисертації 183 сторінки, із них 163 сторінки основного тексту. Бібліографія обіймає 258 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується вибір теми дисертації, окреслюється її актуальність, наукова новизна, теоретичне і практичне значення, розкривається мета й завдання дослідження, завважується апробація роботи.

У першому розділі „**Історія досліджуваної проблеми в літературознавчому дискурсі**” розкривається суть, основні аспекти поняття „художня концепція людини” та одного з її складників – проблеми „природа – людина”; з’ясовується рівень вивчення даної проблеми в творчості Лесі Українки.

У дисертаційній роботі простежується становлення поняття „художня концепція людини” в радянському літературознавстві (термін „радянське літературознавство” вживається тут і надалі на позначення періоду) та його теоретичне осмислення у новітньому українському літературознавстві.

На нашу думку, найповніше це питання в радянському літературознавстві висвітлив, керуючись здобутками попередників (В. Щербина, М. Храпченко, З. Кедріна, З. Османова, В. Тимофєєва, А. Бочаров, А. Гордієнко, М. Гетьманець, А. Колобаєва, К. Волинський, І. Дзевєрін, Г. Штонь, М. Жулинський тощо), В. Марко в роботах „Основа творчих шукань: Художня концепція людини в сучасній українській радянській літературі” та „Художня концепція людини і стиль: закономірності взаємодії”. Узагальнивши теоретичний матеріал з цього питання, В. Марко робить спробу дати синтетичне визначення художньої концепції людини, виділяючи в ній: 1) складники; 2) основоположні принципи або риси; 3) ідейно-естетичні аспекти; 4) джерела.

У новітньому українському літературознавстві проблемою художньої концепції людини у її різноманітних аспектах займалися Л. Синявська, Г. Кудря, О. Романенко, С. Філоненко тощо. Так, за визначенням О. Романенка, художня концепція людини є особливим способом естетичного освоєння світу на різних рівнях художньої системи твору: від мікроелементів до ідейного цілого, поетики твору, від закономірностей художньої організації матеріалу письменником до культурного та літературного феномену твору. Дослідник виділяє три структурні рівні художньої концепції людини: структурно-стилістичний, художньо-образний, філософсько-універсальний (Романенко О. „Концепція людини в українській літературі 20-х років ХХ століття”).

За твердженням багатьох дослідників (Г. Кудря, В. Марко, Л. Синівська та інші) одним із ідейно-естетичних аспектів художньої концепції людини є проблема „природа – людина”.

Проблема природи була предметом вивчення у працях багатьох літературознавців: О. Афанасьєва, І. Замотіна, М. Тараненко, Б. Галанова, Е. Шаповалової, Д. Козій, Г. В’язовського, Ф. Федорова, О. Білецького, М. Епштейна, Н. Моїсєєва, Г. Авксентьєвої, О. Рарицького, М. Боровського, Л. Петрухіної та інших. Феномен природи був однією з головних проблем вивчення збірників „Пейзаж як форма втілення авторської концепції, що розвивається”, „Природа та література”, „Давньоруська література. Зображення природи і людини” тощо.

Проаналізувавши зазначені праці, у дисертації зазначається, що проблема природи розкривається в них невичерпно. На нашу думку, головна причина полягає в тому, що термін „природа” дослідники вживають у його вузькому значенні – як органічний і неорганічний світ, а також часто підмінюють ним інший – „пейзаж”. Натомість у даному дослідженні термін „природа” вживається у широкому значенні, що підкреслює новизну роботи. При визначенні цього терміну ми спираємось на

Великий тлумачний словник сучасної української мови, в якому феномен природи потрактовується не тільки як органічний і неорганічний світ, а й як сукупність фізіологічних та психологічних особливостей людини, її характер, здібності, нахили тощо.

При розгляді феномену природи, береться до уваги і його потрактування в філософській думці, адже природа – давня філософська категорія. Особлива увага приділяється розумінню природи в античності: „фюзіс” – суще як таке й внутрішня сутність речі та в новоєвропейській філософії: „натура” – всезагальне суще у всій багатоманітності проявів, живий, одухотворений універсум.

Досліджуючи біологічну природу людини, ми користуємось працями В. Агеєвої, А. Бергсона, С. де Бовуар, М. Волстонкрафт, В. Вульф, Т. Гундорової, О. Забужко, Е. Золя, А. Камю, Ю. Крістевої, К. Міллет, Д. Міль, С. Павличко, Ж.-П. Сартра, З. Фрейда, Е. Шовальтер, К. Юнга та інших.

У роботі зазначається, що найповніше синтез традиції та новаторства в способах і прийомах зображення проблеми „природа – людина” відбився в творчості Лесі Українки. У її творах представлено осягнення людського буття у екзистенціально-персоналістичному дусі в специфічних формах антропореклексії та продемонстровано пошуки змісту феноменів екзистенціальної вкоріненості в природу.

Творча спадщина Лесі Українки в найрізноманітніших аспектах була об’єктом наукових досліджень багатьох літературознавців протягом більш, ніж століття. У дисертації розглядається рецепція творчого доробку Лесі Українки в літературознавчому дискурсі взагалі та проблема „природа – людина” у її творчості зокрема. У дисертаційному дослідженні аналізуються праці І. Франка, М. Зерова, М. Драй-Хмари, О. Бабишкіна у співавторстві з В. Курашовою, О. Білецького, І. Денисюка у співавторстві з Л. Міщенко, І. Журавської, Г. Аврахова, О. Ставицького, Н. Вишневської, А. Костенка, В. Святюця, Р. Радішевського, П. Волинського, М. Мороза, П. Одарченка, А. Панькова у співавторстві з Т. Мейзерською, О. Турган, Т. Гундорової, М. Кудрявцева, Я. Поліщука, О. Рисака, С. Павличко, І. Денисюка у співавторстві з Т. Скрипкою, А. Бичко, В. Агеєвої, Л. Мірошніченко, В. Гуменюка, С. Хороба, Н. Зборовської, Л. Скупейка та інших.

Проаналізувавши дослідження творчості Лесі Українки в багаточисельних працях літературознавців, можемо констатувати, що проблема „природа – людина” в творчому доробку письменниці розглядалась побіжно, часто одноаспектно, переважно в драмі-феєрії „Лісова пісня”; і немає жодного системного й повного монографічного дослідження з означеної проблеми, що підкреслює новизну і актуальність даної наукової роботи. У дисертації наголошується, що природа в творчості Лесі Українки досліджується в її широкому значенні, не тільки як органічний і неорганічний світ, а й як сукупність фізіологічних та психологічних особливостей людини, її характер, здібності, нахили тощо.

При дослідженні природи як всього сущого, звертається увага й на внутрішню сутність природних „речей”.

У другому розділі „Феномен природи у поетичній творчості Лесі Українки” розглядається функціонування феномену природи в поетичному доробку письменниці.

Поезії Лесі Українки аналізуються в контексті поетичної творчості О. Олеся, що зумовлено певною близькістю художніх типів мислення поетів та спільністю окремих мотивів, ідей, образів у їх поезіях. Звертається увага й на той факт, що саме Леся Українка однією з перших помітила й визнала талант О. Олеся.

У дисертаційному дослідженні зазначається, що особливості художнього бачення світу поетеси визначаються своєрідністю сприймання нею взаємин природи й людини. Відчуття єдності й суперечності у цих взаєминах породжувало в уяві Лесі Українки безліч образних асоціацій, втілювалось у художні твори, сповнені хвилюючої емоційності та філософічності.

Уже з перших кроків поетичної творчості юна поетеса захоплюється пейзажними малюнками. Пейзажна лірика займає помітне місце серед величезної різножанрової спадщини письменниці. У ній Леся Українка не лише відтворює прекрасні картини вічно живої, мінливої природи, але за допомогою пейзажу передає найтонші почуття і переживання ліричного героя, роздуми поета над долею народу, над його майбутнім, виразніше висловлює глибокі міркування філософського характеру.

У дисертації аналізуються поезії Лесі Українки циклів „Подорож до моря”, „Кримські спогади”, „Кримські відгуки”, „Ритми”, „З подорожньої книжечки” у типологічному порівнянні з ліричними поезіями О.Олеся зі збірок „З журбою радість обнялась”, „Поезії” Книга X тощо.

Окремо розглядаються у дослідженні домінантні в поезіях Лесі Українки візії землі та зоряного неба. У світовій та українській міфопоетиці образ землі функціонує як насичена багатьма глибинно закодованими смислами універсалія, що має широку палітру символічних значень та експресивних конотацій. Спираючись на сакральну-поетичне трактування зазначеного образу національним світоглядом, Леся Українка послуговується в своїх поезіях позитивно забарвленими символами образу землі. І якщо у ранньому циклі „Подорож до моря” земля, одягнена щедрою натурою, постає більше як предмет, об’єкт замилювання, то в останньому циклі „З подорожньої книжечки” земля – вже майже тілесна органіка автора.

Багато місця в своїх поезіях відводить Леся Українка візіям неба та зірок. Зоряне небо є справжньою життєвою книгою поетеси, її своєрідною філософією. Як зазначають А. Паньков та Т. Мейзерська, „прикута важкою хворобою, поетеса найчастіше „блукає небом”, вже в більш зрілому віці її стежки зв’язані з землею, а в молодому віці – і про це свідчить образна система її збірки – вона ділиться з небом,

довіряючи йому свої найінтимніші почуття” (Паньков А., Мейзерська Т. „Поетичні візії Лесі Українки: антологія змісту і форми”).

Образ зорі постає в поезіях Лесі Українки поліфункціонально (у дослідженні наводиться сімнадцять значень образу зорі в поезіях письменниці). Наповнюючи його кожного разу новим сенсом, поетеса створює своєрідну парадигму поетичних та значенневих символівживань зазначеного образу.

У висновках до розділу зазначається, що пейзажна лірика поетеси відзначається високою художньою досконалістю форм і образів. В основі численних пейзажних малюнків – ідея внутрішньої близькості природи й людини. Дисонансні та консонансні пейзажі в поезіях Лесі Українки виражають певні драматичні колізії й переживання. Почавши з показу поетичних малюнків природи, поетеса поступово йде далі.

Як свідчать проаналізовані поезії, в розумінні Лесею Українкою природи як всього сущого наявні відлуння таких натурфілософських концепцій про всезагальну одухотвореність універсуму, як пантеїзм, панпсихізм та гілозоїзм. Поетеса наділяє природу в її цілісності та багатоманітності форм і виявів душею, здатністю відчувати. Природа в її поезіях оживає, персоніфікується, стає одним із персонажів твору та одним із елементів сюжетотворення. Феноменом природи вимірює Лесею Українка і ряд проблем функціонування особистості.

Зіставлення поетичної творчості Лесі Українки й Олександра Олеся дозволяє стверджувати про подібність у потрактуванні та зображенні ними феномену природи. Це зафіксовано навіть на рівні семантики терміну „природа” („натура” – в обох авторів) та виявляється при порівняльному аналізі образів зі світу природи (моря, весни, верхів’я гори та інших), мотиву втечі ліричного героя від цивілізації на лоно незайманої природи, взаємозалежності людини й природи та оприявнюється в поезіях при передачі складної палітри людських почуттів, акцентованої асоціативними образами з природного світу. З іншого боку, співставлення поезій Лесі Українки й Олександра Олеся свідчить про оригінальність і неповторність виявів їх натурфілософських концепцій.

У третьому розділі **„Природа як домінанта художньої концепції людини у драмі-феєрії „Лісова пісня” Лесі Українки”** аналізується феномен природи та його роль на рівні художньої концепції людини в „Лісовій пісні” Лесі Українки. Письменниця відводить природі одне з головних місць у драмі й виступає новатором у змалюванні та трактуванні ролі феномену природи у моделі „людина-світ” та в художньому просторі твору.

Аналіз „Лісової пісні” передбачає врахування особливостей міфологічних структур. Форма міфу в драмі-феєрії, його ритуально-семантичні риси переосмислюються, переконструюються в контексті ранньомодерністської конвенції язичницьких культів і символів, але це не означає повернення до первісної

міфології. Авторське бачення відчувається не лише в сюжеті, а й в образній системі. У „Лісовій пісні” дивовижно поєднуються міфологічні істоти з персонажами-людьми, чого не припускала традиційна міфологія, де сакральні й профанні вартості чітко розмежовувалися. Мистецтво композиції драми-феєрії полягає у тонкому переплетінні цих двох світів. Таке переплетіння висуває дві сторони художнього розв’язання основного конфлікту: з одного боку, надання людським почуттям і поведінці природного характеру (так би мовити натуралізація людини), і з другого – олюднення природи.

За слухним спостереженням Л. Скупейка, міфологізація в творі досягається не відтворенням якогось мотиву чи образу, а шляхом концептуального моделювання міфопоетичної картини світу (Скупейко Л. „Казка і міф у драмі Лесі Українки „Лісова пісня”).

З цього погляду природний ландшафт, на тлі якого розгортаються події в „Лісовій пісні”, ніяк не можна ідентифікувати з реалістичним описом природи чи, тим більше, обмежити функціями сценічної декорації. Природа в міфопоетичній картині світу наділяється самодостатністю й екзистенційною безкінечністю.

Проаналізувавши роль феномену природи в художньому просторі драми-феєрії та творенні образів персонажів-людей і міфічних істот, наголосимо на своєрідності вирішення проблеми „природа –людина” в „Лісовій пісні”. Леся Українка подає природу в художній площині твору як засіб конструювання драматичних колізій. Адже пейзажі, описи явищ природи становлять необхідний компонент загальної структури твору, виконуючи функцію ущільнення часу і простору й до певної міри рухаючи дію п’єси.

Природа відіграє важливу роль і в розкритті характерів героїв твору. Асоціювання внутрішніх спонук, мотивацій вчинків і психічних станів персонажів здійснюється в драмі-феєрії згідно з відповідними станами природи (найкраще це репрезентує образ Мавки). І таким чином природа виступає одним з основних конструентів творення характеру героїв та художньої концепції людини в цілому.

У дослідженні звертається увага на функціонування образу води, що займає особливе місце в драмі-феєрії. Образ води у драмі персоніфікує всю складність життя природи й людини. Продовжуючи традиції первинного міфу, озеро у творі втілює першопочаток, висхідний стан всього суцього, життя і смерть.

У дисертації наголошується, що Леся Українка з величезним художнім тактом зуміла згармонізувати живу й дійову картину міфологічного лісу, увиразнила й конкретизувала зв’язки між персонажами демонології, не порушивши при цьому принципів, законів і функцій їхнього буття, філософського змісту.

Образи драми-феєрії охоплюють різноманітні фольклорні пласти: космогонічні, демонологічні, казкові, а також авторські аналогії. Усі вони сприймаються як архетипи народного світогляду, як частина національної культури, що сплітає реальне і фантастичне, вживлює в буття символічне. Зберігши в цілому їхню символічну значущість, Леся Українка водночас то більшою, то меншою мірою

переосмислює їх, надає певних нових функцій поряд з традиційними.

У дисертаційній роботі підкреслюється, проблема роз'єднання природи та людини, де природа – символ первісного й органічного життя, а людина – символ людського життя як системи цінностей, умовностей, моральних норм, займала одне з центральних місць у творчості не лише українських, а й західноєвропейських письменників кінця ХІХ – початку ХХ століття. У контексті цієї проблеми чітко простежується спільність мотивів „Лісової пісні” Лесі Українки і „Легенди” С. Виспянського, „Затопленого дзвону” Г. Гауптмана, „Майки” Б. Лесьмяна, „Балладини” Ю. Словацького, „Зачарованого кола” Л. Риделя тощо. З українського контексту „Лісової пісні” до порівняльного аналізу залучаються „У неділю рано зілля копала” О. Кобилянської, „Тіні забутих предків” М. Коцюбинського та малодосліджений у означеному аспекті драматичний етюд О. Олеся „Ніч на полонині”.

Підсумовуючи сказане у розділі, наголосимо, що проблема „природа – людина” в творчості Лесі Українки набуває особливого значення. Новаторський підхід до зображення феномену природи в площині художньої концепції людини та структурі літературного твору найкраще репрезентує драма-феєрія Лесі Українки „Лісова пісня”. Феномен природи в зазначеному творі становить собою найважливіший конструент характеротворення та моделювання драматичних колізій, реалізації сутнісних характеристик ідеалу художньої та соціальної реальностей.

Письменниця відводить феномену природи одне з головних місць у художньому просторі твору: природа виступає самодостатньою естетичною категорією, універсальним конструентом художньої моделі „людина – світ”.

У „Лісовій пісні” оприявнюється гілозоїстичне розуміння письменницею природи („натури”) як цілісного одухотвореного універсуму. Про відлуння поглядів на природу античної філософії свідчить провідна у творі ідея гармонії природи та людини, мікро- та макрокосму, де краса являє собою вираження розумності буття.

Типологічне зіставлення „Лісової пісні” Лесі Українки з творами українських та західноєвропейських письменників виявляє чимало спільностей і прямих паралелей на всіх рівнях організації текстів. Насамперед, це стосується тематики художніх творів, їх ідейної спорідненості, системи образів з розподілом на міфічних істот і персонажів-людей, ролі феномену природи в художньому просторі творів. Водночас варіативність сюжетних ліній, своєрідне розв'язання драматичних колізій, індивідуальне авторське транспонування символічних значень окремих образів і мотивів у художню тканину текстів свідчить про особливість і неповторність творів, оригінальне вирішення в них проблеми „природа – людина” в межах символістського і неоромантичного типів художнього мислення авторів.

У четвертому розділі „**Концепт природи в драматургії Лесі Українки**” аналізується концепт природи в драматичних творах Лесі Українки в контексті модерністських пошуків західноєвропейської драми *fin de siècle*.

У дисертації підкреслюється, що під час аналізу драм Лесі Українки у цьому розділі концепт природи досліджується як природа власне людини (її фізіологія, психологічні особливості, вдача, характер, здібності та нахили тощо), тоді, як у попередніх двох розділах зверталась увага на природу, насамперед, як на органічний і неорганічний світ, навколишнє середовище, спираючись на її розуміння у новоєвропейській філософії як всього суцього. У даному розділі при аналізі концепту природи дисертант стоїть ближче до її потрактування в давньогрецькій філософії: природа як „фюзіс”, внутрішня характеристика, сутність окремої речі, явища, істоти як такої, у даному випадку – природа людини.

При цьому, враховуючи обмежений обсяг дисертації, аналізується не вся драматургія Лесі Українки, а лише окремі твори, такі, наприклад, як „Блакитна троянда”, „Одержима”, „Кассандра”, „Бояриня”, „Камінний господар”, що, на нашу думку, найкраще репрезентують окреслену проблему.

У дисертації зазначається, що в останні десятиліття XIX століття проблема спадковості як у дарвінівському природознавстві, фізіології, медицині, так і в літературі стає актуальною і навіть модною. Натуралізм робить акцент на детермінованості характеру людини біологічними, спадковими чинниками. Відомі західноєвропейські письменники зосереджуються на проблемах генетичної запрограмованості хвороб, зокрема божевілля, неврозу: Г. Ібсен „Привиди”, Г. Гауптман „Перед сходом сонця”, Е. Золя „Ругон-Маккари” тощо. Апогеєм канонічних виявів неврозу в українській літературі того часу, безперечно, можна вважати першу драму Лесі Українки „Блакитна троянда”.

У творі Лесі Українки біологічні виміри людської особистості безпосередньо поєднані з вимірами духовними, поєднані значно тісніше, ніж у п'єсах західноєвропейських авторів. Леся Українка дає можливість головним героям повністю збагнути весь фаталізм їхнього життя, нездійсненність особистого щастя через вроджену недугу. І якщо Г. Ібсен у „Привидах” безпосередньо виступає проти тих, хто відмовляється нести відповідальність за свої вчинки, не усвідомлюючи присуду долі, то Леся Українка зовсім не категорична щодо героїв своєї драми. У центрі їх буття – екзистенційне поняття „тотальної свободи”, ядром якої є вибір.

У дисертаційному дослідженні звертається увага й на становище жінки у тогочасному суспільстві, яке унеможливило вільний розвиток особистості, обмежувало його різноманітними „табу”, особливо, якщо йшлося про представницю жіночої статі. Головна героїня драми – Любов – відкидає загальноприйнятну роль, запропоновану їй суспільством – роль дружини і фактично втікає у божевілля, майже з власного бажання обирає хворобу, не знаходячи для себе як для жінки інших ролей.

Таким чином, у „Блакитній троянді” проблема концепту природи розкривається крізь призму природи людини в фізіологічному та біологічному аспектах, а також гендерному. Через образ головної героїні Леся Українка акцентує увагу на проблемі генетичної запрограмованості психіки людини та проблемі „вторинності”, „підлеглості” жіночої статі в патріархальному суспільстві.

Незважаючи на типологічну близькість „Блакитної троянди”, насамперед, з „Привидами” Г. Ібсена, твір української письменниці – цілковито оригінальний і не має принципових запозичень в Г. Ібсена.

У дисертації підкреслюється, що доба модернізму, засвідчивши занепад раніше пошанованих цінностей, утвердила індивідуалізм та культ чуттєвості, психологізм, інтуїтивізм та поставила в центр уваги неповторну природу людської особистості. У руслі названої проблематики знаходиться й драма Лесі Українки „Одержима”, що має свої особливості тлумачення концепту природи.

При аналізі зазначеного твору в дисертації наводяться паралелі з „Брандом” Г. Ібсена. Зокрема зазначається, що фанатична і безкомпромісна любов до Спасителя, саможертвність, засудження слабкості людського характеру, компромісності, всепрощення людей – риси, що у повній мірі притаманні й Бранду, і Міріам. Брандова думка „все або нічого” досить близька до життєвої позиції Міріам. Герої обох творів до кінця залишаються вірними собі, своїй природній сутності. Для Бранда це найвищий закон життя, найвище право людини. Не зраджує своїй іманентній сутності й Міріам. Обираючи власне буття, вона тим самим утверджує самоцінність окремої людської особистості, її право на власний вибір.

У роботі розглядаються також взаємовідносини головних героїв драми Лесі Українки – Міріам і Месії – як взаємодія двох різнополюсних світів: жіночого і чоловічого, двох природних установок: інтроверсії та екстраверсії.

Отже, в драмі „Одержима” Леся Українка акцентує увагу не лише на проблемах християнства, а й на таких основоположних питаннях, як зіткнення раціонального чоловічого й чуттєво-пристрасного жіночого світів, вірність своїй природній суті, самоцінність людської особистості та її індивідуального вибору.

Наведення паралелей між „Одержимою” Лесі Українки та „Брандом” Г. Ібсена свідчить як про типологічну спорідненість названих творів, так і про певні розбіжності, що оприявнюються, головним чином, через опозицію сильний жіночий характер („Одержима”) – сильний чоловічий характер („Бранд”).

Поширення ідей інтуїтивізму А. Бергсоном та Б. Кроче в Європі на початку ХХ століття знайшло відбиття у драмі Лесі Українки на античний мотив „Кассандра”. У центрі твору – сильна особистість, жінка, яку природа наділила пророчим даром передбачати майбутнє. Вона сприймає і пізнає життя не стільки раціонально, скільки інтуїтивно. З огляду на особливий стан психіки, природне обдарування, яке інші вважають прокляттям, божевіллям, Кассандра має змогу вийти за межі буденного досвіду й долучитися до таємного, езотеричного знання.

Типологічно спорідненим з образом Кассандри є образ Розі Венеди з драми Ю. Словацького „Лілля Венедя”. Обидві героїні розглядаються в дисертації як пророчиці, здатні проникати в космічні таїні буття; як одержимі героїчною метою звільнення своїх земель і народів з-під рабського уярмлення завойовників жінки, які, незважаючи на неповноту особистого життя, не падають духом, не поступаються своїми морально-духовними і філософськими принципами. Звертається увага й на те, що головні героїні творів, посідаючи в суспільстві високе соціальне становище (царівни) та будучи наділеними винятковим природним хистом, займають особливе місце і щодо жіночої, і щодо чоловічої культури.

Таким чином, у драматичній поемі „Кассандра” Леся Українка звертає увагу на особливий стан психічної природи людини, її здатність інтуїтивно, на рівні підсвідомого осягати буття і передбачати майбутнє. Зіставлення „Кассандри” Лесі Українки з „Ліллею Венедою” Ю. Словацького в руслі зазначеної проблематики свідчить про типологічну спорідненість обох творів на рівні ідейно-естетичної концепції та системи образів.

Проблема нерозривного зв'язку природного середовища зі світом людини знайшла своє відображення у драмі Лесі Українки з національної історії „Бояриня”. Не можна не погодитися з твердженням багатьох дослідників (М.Жулинський, І.Миколина), що ця драма швидше не історична, а психологічна. Таким психологічним елементом виступає в творі мотив національної пасивності – зради і мотив ностальгії, що тісно пов'язані з феноменом природи.

Мотив ностальгії втілений в образі головної героїні – Оксани. Через цей образ Леся Українка акцентує увагу на проблемі трагічного розриву людини зі своїм національним корінням, рідним природним середовищем. Зради коханого Оксана змінює свою Батьківщину на чужу країну. Але вона не може змінити своєї природної суті, генетично закладених рис національного українського характеру: волелюбності, гідності, любові до природи та краси у всіх її проявах, що й створює конфліктну ситуацію.

При аналізі образу Оксани звертається увага на типологічну близькість цього образу з образом Лілли Венеди з уже згаданого твору Ю. Словацького „Лілля Венедя”. Насамперед це стосується мотиву ностальгійного самозречення головних героїнь драм – Лілли Венеди та Оксани. Обидві вимушені жити серед чужинців, виконувати їх волю, і та, й та переживають душевну боротьбу заради порятунку рідних і близьких.

У дисертації наводяться також паралелі між образом Оксани й образом Нори з „Лялькового дому” Г. Ібсена, але дещо в іншій площині, порівняно з „Ліллею Венедою” Ю. Словацького – у гендерному аспекті. І Оксана, й Нора, на перший погляд, мають все, що потребує жінка для щастя. Однак, через деякий час, стає зрозумілим, що щастя – лише ілюзія. Вийшовши заміж, обидві героїні опиняються у клітці з золотими ґратами, їм доводиться пожертвувати найдорожчим – своєю гідністю. Але, якщо Г. Ібсен наділяє свою героїню майже абсолютною свободою в

морально-етичній площині поведінки, повністю виправдовуючи подружню розлуку, то Леся Українка, все ж не поділяла погляду щодо права жінки на свободу подружньої розлуки. Оксана залишається до кінця вірною своєму чоловікові, але її зрада самої себе стає причиною ностальгії. Це не лише туга за Україною, а й, більшою мірою, втома від бездуховності, соціальна невизначеність, примножена втратою природного відчуття краси світу.

Отже, в драматичній поемі „Бояриня” Леся Українка акцентує на взаємозв’язку макрокосму природи та мікрокосму людини. У творі розглядається проблема трагічної відірваності людини від своїх генетичних коренів та впливу природного середовища на формування національного характеру людини. Виявлення психічних особливостей жіночої природи в конфліктній ситуації, основою якої є відповідальність людини за формування своїх життєвих принципів, своєї індивідуальності ріднить „Боярину” Лесі Українки з „Ляльковим домом” Г. Ібсена.

Проблема психології чоловічої та жіночої природи, неспівпадання маскулінних та фемінних цінностей знайшла відображення в самотній інтерпретації Лесею Українкою світової теми про дон Жуана – драмі „Камінний господар”.

У дисертації підкреслюється, що образ дон Жуана в „Камінному господарі” подається, насамперед, крізь призму жіночого сприйняття, де важливу роль відіграє ставлення героя до жінок та відношення самих жінок до нього.

Дон Жуан стає жертвою власних гендерних стереотипів. Подоланий жінкою, що виявилась сильнішою за нього, дон Жуан може лише змиритися з власним підлеглим становищем, перейнявши чужі цінності. Метаморфоза перевтілення чоловічого героя, перебирання ним на себе іншої ролі в творі співвідноситься зі змінами в навколишній природі.

Розглядаються у дисертаційному дослідженні також жіночі образи драми – донна Анна і Долорес. Зокрема зазначається, що Долорес єдина до кінця залишається вірною своїй іманентній сутності, тоді як донна Анна, переконана, що чоловіче в суспільстві завжди синонімічне загальнолюдському, значущому, перебирає на себе чоловічу роль.

У роботі наводяться паралелі між „Камінним господарем” Лесі Українки та твором Б. Шоу „Людина і Надлюдина”, в якому донжуанівський сюжет потрактовується дещо по-іншому. На відміну від української письменниці, англійський драматург змінює традиційну прив’язаність хронотопу і переносить дію в сучасну йому Англію. Також він практично позбавляє свого героя пошуку кількості задоволення як головної поведінкової константи цього персонажу. Сам герой твору стає об’єктом трагікомічного переслідування з боку жінки.

Проаналізувавши „Камінного господаря” Лесі Українки та „Людину і Надлюдину” Б. Шоу, завважимо, що проблема концепту природи розкривається в „Камінному господарі” через співставлення природи чоловічої та жіночої статі. У

драмі наголошується, що перебирання індивідом на себе ролі представника іншої статі, відмова від своєї іманентної сутності завжди призводить до трагічної розв'язки. Незважаючи на виявлені відмінності у типі запозичення та способі модернізації традиційного сюжетно-образного матеріалу, суголосні в донесенні основної ідеї „Камінний господар” Лесі Українки та „Людина і Надлюдина” Б. Шоу вносять нові виміри до традиційного світового сюжету про дон Жуана.

Підсумовуючи сказане у розділі, зазначимо, що проблема „природа – людина” оприявнюється в творчості письменниці на різних рівнях організації художнього тексту та в різних модифікаціях. Так, Леся Українка приділяє увагу питанню детермінованості характеру людини біологічними, спадковими чинниками; досліджує природу людської психіки, механізми дії свідомого та підсвідомого; розглядає природні здібності, обдарування людини; прагне до осмислення людської природи шляхом співставлення чоловічої та жіночої статі; акцентує на проблемі відповідності / невідповідності особистості своїй іманентній сутності; звертає увагу на роль феномену природи в формуванні національного характеру; підкреслює взаємозалежність макрокосму природи та мікрокосму людини тощо.

У **висновках** дисертаційного дослідження зазначається, що, як констатує історія літератури, парадигма відношень макрокосму природи та мікрокосму людини постійно змінювалась. Водночас інваріантним залишався сам феномен природи, що в українській ментальності завжди відображався як материнське родове начало і мав виключно позитивний смисл.

Свої особливості в літературно-художню інтерпретацію проблеми „природа – людина” привносить кінець ХІХ – початок ХХ століття, що якнайповніше відтворюється в творчості Лесі Українки. Письменниця виступає новатором у змалюванні ролі феномену природи в художній концепції людини та художньому просторі твору.

Дослідивши проблему „природа – людина” в творчості Лесі Українки, дисертант дійшов таких висновків:

По-перше, в розумінні й зображенні феномену природи як всезагального сущого у всій багатоманітності його проявів письменниця найближче стоїть до новоевропейського потрактування природи – „натури”, що підкреслюється й наявністю в її творах, насамперед, поетичних, пантеїстичних, панпсихічних та гілозоїстичних концепцій.

По-друге, до проблеми „природа – людина” Леся Українка звертається з самого початку своєї літературної діяльності. У ранніх творах письменниці зображуються поетичні малюнки природи, консонансні або дисонансні до внутрішнього світу ліричного героя. Поступово феномен природи еволюціонує, природа персоніфікується, стає одним із персонажів твору, виражаючи певні драматичні колізії. Подаючи природу як всезагальний одухотворений універсум, поетеса наділяє її здатністю відчувати й мислити.

По-третє, аналіз поетичної творчості Лесі Українки в контексті лірики О. Олеся виявляє чимало спільних мотивів, тем, ідей, образів у поезіях авторів та свідчить про близькість у розумінні ними феномену природи. Водночас розглянуті відмінності в зображенні проблеми „природа – людина” підкреслюють неповторність та своєрідність художньо-образної системи Лесі Українки та Олександра Олеся.

По-четверте, концепт природи розкривається в творчості Лесі Українки не лише як органічний і неорганічний світ, природне докільля, а й як природа людської особистості, сукупність її психічних та фізичних особливостей, природжені здібності та нахили людини, її іманентна та фемінно-маскулінна природа тощо. Природа постає в творчості письменниці, особливо драматичній, об’єктивною формою людського буття й мислення, характеристикою реальності світу.

По-п’яте, одне з центральних місць відводить письменниця проблемі „природа – людина” в драмі-феєрії „Лісова пісня”. Образ природи становить собою необхідний елемент художньої концепції людини та структури літературного твору. Феномен природи подається в „Лісовій пісні” як один із основних конструентів характеротворення та моделювання драматичних колізій.

По-шосте, у своїх драматичних творах Леся Українка зображує концепт природи в різних модифікаціях: висвітлює біологічну природу людини, акцентуючи на спадковості як одній із визначальних складових у формуванні характеру людини („Блакитна троянда”); розглядає несумісність раціонального чоловічого та чуттєвого жіночого світів, вірність особистості своїй природній суті („Одержима”); досліджує природу людської психіки, здібності людини на рівні підсвідомого, інтуїтивно сприймати буття та передбачати майбутнє („Кассандра”); звертає увагу на феномен природи як генетичний код, чинник формування національного характеру, підкреслюючи нерозривність макрокосму природи та мікркосму людини („Бояриня”); прагне до осмислення людської природи, висвітлюючи проблему відповідності чи невідповідності людини своїй іманентній сутності („Камінний господар”).

По-сьоме, введення аналізованих творів Лесі Українки в аспекті окресленої проблематики в українській („В неділю рано зілля копала” О. Кобилянської, „Тіні забутих предків” М. Коцюбинського, „Ніч на полонині” О. Олеся) та загальноєвропейський контекст („Майка” С. Виспянського, „Затоплений дзвін” Г. Гауптмана, „Привиди”, „Бранд”, „Ляльковий дім” Г. Ібсена, „Балладина”, „Лілля Венета” Ю. Словацького, „Людина та Надлюдина” Б. Шоу) дозволяє говорити про типологічну близькість творів на сюжетному, ідейно-тематичному, художньо-образному рівнях, спорідненість у принципах художнього мислення авторів та водночас

свідчить про неповторність та оригінальність художніх творів, своєрідне потрактування в них проблеми „природа – людина” в межах модерністських типів художнього мислення авторів.

Основні положення дисертації викладені у таких публікаціях:

1. Іваненко І. Природа як засіб конструювання конфлікту в драмі-феєрії „Лісова пісня” Лесі Українки // Слобожанщина.–2002. – №22. – С.136-145.
2. Іваненко І. Світ природи в міфологічних образах драми-феєрії „Лісова пісня” Лесі Українки // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених України. – К.: Ін-т літератури ім. Т.Г.Шевченка, 2003. – Вип.4 – С.80-83.
3. Іваненко І. Природа як домінуюча категорія у художньому просторі твору (на прикладі „Слова о полку Ігоревім”) // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. – К.: Ін-т літератури ім. Т.Г.Шевченка, 2004. – Вип.6 – С.11-15.
4. Іваненко І. Концепт природи у структурі творення образів Мавки („Лісова пісня” Лесі Українки) і Гоплани („Балладина” Ю. Словацького) // Літературознавчі обрії. Праці молодих учених. – К.: Ін-т літератури ім. Т.Г.Шевченка, 2005. – Вип.8 – С.200-203.
5. Іваненко І. Природа як конструктор характеру в драмі-феєрії Лесі Українки „Лісова пісня” // Від бароко до постмодерну: Збірник праць кафедри української та світової літератури ХДПУ ім. Г.С.Сковороди. – Х.: Майдан, 2002. – Т.1 – С.158-164.
6. Іваненко І. Концепт природи в космосі українського фольклору // Від бароко до постмодерну: Збірник праць кафедри української та світової літератури ХДПУ ім. Г.С.Сковороди. – Х.: Майдан, 2003. – Т.2 – С.201-208.
7. Іваненко І. Еволюція концепту природи у поетичній творчості Лесі Українки // Від бароко до постмодерну: Збірник праць кафедри української та світової літератури ХНПУ ім. Г.С.Сковороди. – Х.: Майдан, 2005. – Т.3 – С.53-59.

АНОТАЦІЯ

Іваненко І.І. Проблема „природа – людина” у літературно-художній інтерпретації Лесі Українки. Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. – Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди. – Харків, 2006.

Дисертація присвячена вивченню багатогранного образу природи як структурного елемента художньої концепції людини в творчості Лесі Українки. Розкривається роль феномену природи в процесі творення художньої моделі людини, а саме: природа як засіб моделювання конфлікту та природа як один із конструкторів характеротворення.

Концепт природи розглядається в поетичному та драматургічному доробку письменниці як навколишнє середовище, органічний і неорганічний світ та як природа людської особистості, сукупність її психічних та фізичних

особливостей, характер, природжені здібності та нахили людини, її іманентна та фемінно-маскулінна природа тощо. При аналізі феномену природи як всезагального сущого у багатоманітності проявів, живого, одухотвореного універсуму, досліджується й внутрішня сутність „природних” речей.

Проблема „природа – людина” в творчості Лесі Українки аналізується в українському та загальноєвропейському контексті із залученням малодосліджених у означеному аспекті творів (зокрема, творчості О. Олеся).

Ключові слова: проблема „природа – людина”, художня концепція людини, „натура”, „фюзіс”, феномен природи, концепт природи, драматичний конфлікт, конструент характеротворення.

АННОТАЦІЯ

Иваненко И.И. Проблема „природа – человек” в литературно-художественной интерпретации Леси Украинки. Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Харьковский национальный педагогический университет им. Г.С.Сковороды. – Харьков, 2006.

Диссертация посвящена изучению многогранного образа природы как структурного элемента художественной концепции человека в творчестве Леси Украинки. Раскрывается роль феномена природы в процессе образования художественной модели человека, а именно: природа как способ моделирования конфликта и природа как один из конструируемых характерообразования.

Проблема „природа – человек” в творчестве Леси Украинки анализируется в украинском и общеевропейском контекстах с привлечением малоисследованных в данном аспекте произведений (в частности, творчества А. Олеся).

Концепт природы рассматривается в поэзии и драматургии писательницы как окружающая среда, органический и неорганический мир и как природа человеческой личности, совокупность её психических и физических особенностей, характер, врожденные способности и склонности, феминно-маскулинная природа.

В частности отмечается, что в понимании и изображении природы как всеобщего сущего, живого, одухотворённого універсума Лесья Українка ближе всего к новоевропейскому трактованию природы – „натуры”, что подчёркивается присутствием в её произведениях, особенно, поэтических, пантеистических, панпсихических и гилозоистических концепций. Писательница наделяет природу в её целостности и многообразии форм и проявлений душой, способностью чувствовать. Природа в её поэзиях оживает, персонификуется, становится одним из персонажей произведения и

одним из элементов сюжетообразования. Феноменом природы измеряет Леся Украинка и ряд проблем функционирования личности.

В то же время, концепт природы выступает в творчестве писательницы, в первую очередь, драматургической, как „фюзис” – внутренняя характеристика, суть отдельного предмета, явления, существа, в данном случае – природа человека.

В своих драматических произведениях Леся Украинка изображает концепт природы в различных модификациях: уделяет внимание вопросу детерминации характера человека биологическими, наследственными факторами; исследует природу человеческой психики, механизмы действия сознательного и подсознательного, рассматривает природные способности, обдарования человека, стремится к осмыслению человеческой природы путём сопоставления мужского и женского пола, акцентирует на проблеме соответствия / несоответствия личности своей имманентной сути, обращает внимание на феномен природы как генетический код украинского национального характера, подчёркивает взаимозависимость макрокосма природы и микрокосма человека.

Центральное место занимает концепт природы в драме-феерии Леси Украинки „Лесная песня”. Писательница выступает новатором в изображении и трактовании роли феномена природы в модели „человек – мир” и в художественном пространстве произведения.

Леся Украинка подаёт природу в драме-феерии как способ конструирования драматических коллизий. Ведь пейзажи, описания явлений природы являют собой необходимый компонент общей структуры текста, выполняя функцию уплотнения времени и пространства, и в некоторой степени двигая действие пьесы. Феномен природы играет важную роль и в раскрытии характеров героев произведения. Ассоциация внутренних побуждений, мотивация поступков и психологических состояний персонажей происходит в драме-феерии в соответствии с различными состояниями природы. И таким образом природа выступает одним из основных конструируемых элементов образования характера и художественной концепции человека в целом.

В „Лесной песне” выявляется гилозоистическое понимание писательницей природы („натуры”) как целостного одухотворённого универсума. Про отображение взглядов на природу античной философии свидетельствует основная в произведении идея гармонии природы и человека, микро- и макрокосма, где красота являет собою выражение разумности бытия.

Введение произведений Леси Украинки в украинский (О. Кобылянская, М. Коцюбинский, А. Олесь) и общеевропейский (С. Выспянский, Г. Гауптман, Г. Ибсен, Ю. Словацкий, Б. Шоу) контекст позволяет говорить о типологической близости произведений на сюжетном, идейно-тематическом, художественно-образном уровнях, родственности в принципах

художественного мышления авторов и в то же время свидетельствует о неповторности и оригинальности художественных произведений, своеобразном трактовании в них проблемы „природа – человек” в пределах модернистских типов мышления авторов.

Ключевые слова: проблема „природа – человек”, художественная концепция человека, „натура”, „фюзис”, феномен природы, концепт природы, драматический конфликт, констатант характерообразования.

SUMMARY

Ivanenko I.I. The problem „nature – human” in the literary and artistic interpretation by Lesya Ukrainka.

Thesis for a Candidate degree on speciality 10.01.01 – Ukrainian literature. – Kharkiv National Pedagogical University named after G.S. Skovoroda. – Kharkiv, 2006.

The research work is dedicated to the study of many-sided image of nature as a structural element of the artistic conception of a human in the creative work of Lesya Ukrainka. The role of the phenomena of nature in the process of formation of the artistic human model is uncovered. Nature is considered to be a means of modelling a conflict and one of the elements of formation of the character.

The conception of nature is reviewed in the poetry and the plays of the writer as surroundings, organic and inorganic world and as the nature of human personality, the whole of his mental and physical peculiarities, character, natural abilities and inclinations, feminine and masculine nature. During the analysis of nature phenomenon as the universal in various display of its living spiritual universum the inner essence of „nature” things is studied.

The problem „nature – human” in Lesya Ukrainka works is analysed in Ukrainian and all European context with the involvement of rarely investigated works (besides, O. Oles works) in the defined aspect.

Key words: problem „nature – human”, artistic conception of a human, „nature”, „fuzis”, phenomena of nature, conception of nature, dramatic conflict, element of formation of the character.